

O S V R T I

POGREŠNA UPOTREBA DVOSTRUKIH NEGACIJA

Sve češće nailazimo u dnevnom ili tjednom tisku, pa i u časopisima ili književnim djelima, na rečenice s pogrešno upotrijebljenim dvjema negacijama *ni ne*, pa i *ni nije*, kao na primjer: *Nitko ga ni ne vrši; ... u takvim časovima djevojka Lina ne stenje ni ne uzdiše; Zapravo ja ovdje još ni ne poznajem svijet; Naredba ni nije izrečena.* I neki čitaoci *Jeziha* već su u nedoumici nije li takva upotreba opravdana jer je češće nalaze u tisku. Ipak nije tako. O tom pitanju bilo je već govora u prvim godištim našega časopisa te je tamo jasno istaknuta njezina pogrešnost. O čemu se zapravo radi?

Veznikom i možemo i isticati pojedine riječi u potvrđnim rečenicama, a u niječnima tu službu preuzima veznik *ni* / Teškom bolesniku *ni* najukusnije jelo *ne* prija). Ali neposredno nakon veznika *ni* ne smije se upotrebljavati negacije *ne* ni oblik *nije*.

Na to su upozoravali gramatičari već podavno, npr. Tomo Maretić u Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb, 1931, str. 481, Nikola Andrić u oba izdanja svoje tada popularne knjige *Branič jezika hrvatskoga* (koju bi bilo zanimljivo potanje analizirati ne samo zbog tamo iznesene jezične problematike nego i zbog oštne i dugotrajne polemike s tada mladim Stjepanom Ivšićem). Navodeći neke pogrešne rečenice tadašnjih saborskih izvjestitelja (*Nitko ga ni ne sluša ...*) pokazuje Andrić kako se s tim *ni* »nalaze ... mnogi naši junaci na mucu«, napominjući kako se *ni, niti* rijetko upotrebljavaju neposredno pred negacijom.

Sličnu misao iznosi Maretić u Jezičnom savjetniku (1924), a isto se ponavlja u Jezičnom savjetniku iz 1971. s primjerom: Počeli su igrati bez volje *ni ne* pokušavajući da smanje razliku — koji se onda ispravljaju... *i ne* pokušavajući.

Nabrojio sam namjerno nekoliko starijih i novijih stručnih knjiga kako bi se vidjelo da postoji jasno i istaknuto pravilo o po-

grešnoj upotrebi *ni ne*. Međutim, kao što sam već rekao, na to se pravilo ne pazi, pa pogrešnu upotrebu možemo i danas naći ne u pojedinim rjeđim slučajevima, nego dosta često, što me je i potaklo da napišem ovaj prilog. Za dokaz toj tvrdnji evo još nekoliko pogrešnih rečenica: ... *ne preostaje im drugo nego nikad nam ništa ne vjerovati, nastojati da nas svagdje onemoguće ni ne pokušavajući da shvate ... Zapravo ja ovdje još ni ne poznajem svijet, ali djeca su draga. Literarnohistorijski članci ... u nas su vrlo rijetki, skoro ih niti nema.* Itd. Dakako, ispravno je: ... *i ne* pokušavajući da shvate; ... ja ovdje još *i ne* poznajem; u nas su vrlo rijetki, da gotovo ih *i nema*.

Ipak, iako ističem da je nepravilno upotrebljavati *ni ne, niti ne, ni nije* u neposrednom slijedu, to, dakako, ne znači da se time dira u općepoznata pravila o mogućnosti i obavezi višestrukoga negiranja: Njemu *ni* domovina *nije* draga. On *ni* najboljem prijatelju *nije* odan. Štoviše, ako između *ni* i *ne* dolazi koja druga riječ, dvostruka negacija ostaje: Što on rekne, *ni* car *ne* prekrati. U praznu kuću *ni* miši (miševi) *ne* dolaze. Ali te rečenice ne bi bilo dobro ovako stilizirati: Što on rekne, car *ni ne* porekne (iako se time donekle promijenilo i značenje, ali tada bi rečenicu s tom nijansom trebalo ovako preokrenuti: Što on rekne, car *i ne* porekne). Isto tako *ne* bi bila dobra rečenica: U praznu kuću miševi *ni ne* dolaze (odnosno s promijenjenom nijansom u isticanju: U praznu kuću miševi *i ne* dolaze).

Treba dakle pripaziti na postavljeno pravilo. Jedan pisac u istoj rečenici jednom pravilno razrješava upotrebu takve situacije o kojoj govorimo: »... činilo se da ga je to htio samo malo uplašiti, da se beg *i nije* zaprijetio«, ali odmah u uastavku iste rečenice već je učinjena pogreška: »ali i da *ni ne* zna da mu je istukao sina.« Najveći broj pisaca ipak pravilno upotrebljava takve negacije, što nas samo utvrđuje u spoznaji da je to pravilo i danas živo i u upotrebi: »... može se reći da su vrlo rijetki ispravci

teksta toliko neznatni da nije trebalo ni navoditi da je . . . , niti je neka kritičarka smjela napadati preradu koja i nije izvršena.«

U povezanosti s dvostrukom negacijom ima i drugih, zanimljivijih, možda i ponešto spornih pitanja, ali o njima drugom prilikom.

Zlatko Vince

BILJEŠKA O FUNKCIONALNOSTI SUFIKSA -ači

Povijest i upotreba sufiksa -ači dosta su obrađivane. R. Bošković je dobro upozorio da se ovaj sufiks u liku -ači javlja tek u onih dijalekata koji su izvršili sekundarno hrvatsko ili srpsko jotovanje (*britva brijača*, 17. st.), dok prije toga imamo samo -atji, bez jotovanja (*zemlja oratja*, 15. st.).¹ Prema tome se mora uzeti da je ovaj sufiks nastao od -atbji. Čini se da se radi o adjektiviziranju supina i da je to vrlo stara, vjerojatno još praslavenska pojava: stesl. *zobatiŷ* »qui commedi potest« (*vina zobatiago*), stesl. *pitiŷ* »potui aptus«, češ. *picí* »qui bibi potest«.² Adjektiviziranje ove vrste moglo se vršiti i sufiksom -bъ: u hrv. imamo uz *oratja zemlja* i *oratna zemlja*, te *težatne* i *netežatne zemlje* (1465), a u slovenskom uz *cecatji otrok* imamo i *cecaten otrok*.³ U hrvatskim latinskim srednjovjekovnim tekstovima imamo za *oratja zemlja* termine *arabilis*, *arativus* i *aratorius* (*terrae arabiles*, 1326, *terrenis arativis*, 1482, *terrae aratoriae*, 1322) pa se može konstatirati da se i u latinskoje radi o adjektiviziranju pasivnog participa (*arativus*), odnosno supina na -atum.⁴ U tekstu u kojem se javlja termin *težatne* i *netežatne zemlje* spominje se pridjev *orati* (*sa svimi zemljami oratimi*, *težatnimi* i *netežatnimi*, 1465) gdje bi se moglo misliti da je trebalo stajati

oratjimi ili *oratnimi* tekst je pisan ćirilicom.⁵ Budući da je sufiks -ači od reda glagolski, sveslavenski pridjev *domači* ne dolazi u obzir kad se hoće proučavati postanak sufiksa -ači, jer je pridjev *domači* imenskog postanja (*dom*, *doma*) i jer je tu sufiks — *atji* (bez poluglasa). Uostalom porijeklo pridjeva *domači* sada je dobro protumačeno. J. Zubatý dokazuje da se radi o nepotvrđenom staroslavenskom pridjevu **amači* koji odgovara paralelnom staroindijskom pridjevu *amā-tya-* »domači«, tvorenom od staroindijskog *amā* »doma«.⁶ Kasnije je u slavenskom analogijom **amā* »doma« i **amači* »domači« dovedeno u vezu s *dom* i postalo *doma* i *domači*. P. Skok u ERHS piše o -ači da je »pridjevski sufiks u određenom obliku, po postanju upravo particip prezenta imperfektivnih glagola na -a-ti, koji je izgubio glagolsko značenje, ali je zadržao aktivni ili pasivni smisao . . .«⁷ Ovo se ima razumjeti da se radi o semantici ovoga sufiksa, tj. da je po značenju neke vrsti »particip prezenta«. Skoka je na ovaj zaključak naveo slučaj u francuskom gdje particip prezenta ima ulogu adjektiva: franc. *le café chantant* znači »café, kavana u kojoj se pleše, plesna kavana, plesnjak«. Dodati valja da je sufiks -ači danas tvorbeno živ jedino u hrvatskom i srpskom gdje je generaliziran i postao tvorbeno (morfološki) samostalan pridjevski sufiks za određenu semantičku kategoriju. S. Babić je sufiks -ači stavio među »ostale žive sufikse« o njemu veli da je živ, ali da je »slabo produktivan«.⁸ Isti je autor naveo da je nabrojio 46 pridjeva izvedenih ovim sufiksom te da ih je 34 izvedeno od (neprefigiranih) trajnih glagola na -ati. J. Matešić navodi u svom inverznom rječniku ove pri-

⁵ F. Miklošič, *Monumenta serbica*, 494 (citira i R. Bošković). Za *oratan* (od 16. st.) usp. *Akademijin rječnik*, 9, 160 i Mažuranić. *Prinosi*, 837.

⁶ J. Zubatý, *Studie a články*, I, 2 (1949), 87, 139. i V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Prag, 1971, 123. Usp. i *Listy filologické* 15, 384.

⁷ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, I, 7.

⁸ S. Babić, *Sufiksna tvorba pridjeva u suvremenom ili srpskom književnom jeziku*, Rad, 344, 1966, 230.

¹ R. Bošković, *O pridevima tipa oraci*, *Naš jezik*, n. s., 1949, 129.

² F. Miklošič, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Beč, 1862—1865, s. v.

³ M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, Ljubljana, 1894, s. v.

⁴ *Lexicon latinitatis mediae aevi Jugoslaviae*, Zagreb, I, 1973, s. v.